

Dinin Bireysel Tabiatı

Berat SARIKAYA

ESKi
Yeni

FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No. | General Publication Number: 1835

FCR Sertifika No. | Certificate Number: 46550

ISNI: 0000 0004 4657 1968

ROR ID: ror.org/00zznvq98

Alt Marka | Imprint: Eskiyei

Yayın No | Publication Number: 384

Kitap Adı : Dinin Bireysel Tabiatı

Book Title : The Individual Nature of Religion

ISBN : 978-625-5536-97-6

DOI : doi.org/10.70458/fcr.9786255536976

Yazar | Author: Berat Sarıkaya | orcid.org/0000-0002-3308-6184

Kurum | Institution: Gümüşhane Üniversitesi

ROR ID: ror.org/00r9t7n55

Yayın Türü: Kitap | Publication Type: Book - Monograph

Yayın Dili: Türkçe | Language: Turkish

Ebat | Dimensions: 13,5 x 21 cm

Baskı Sayısı | Edition: 2

Sayfa Sayısı | Pages: 149 (xii + 137)

Yayın Tarihi | Publication Date: Ocak | January 2026

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BIC: HHRAB - Din felsefesi | Philosophy of religion

BISAC: REL067120 - Din / İslam / Teoloji | Religion / Islam / Theology

THEMA: QRAB - Din felsefesi | Philosophy of religion

LC Classification: BP166 - İslam Teolojisi | Islamic theology

DEWEY: 297.2 - İslam Teolojisi | Islamic theology

WoS Category: Felsefe | Philosophy

WoS Citation Topics Meso: 6.1 - Din ve Teoloji | Religion and Theology

WoS Citation Topics Micro: 6.1.3 - İslam Teolojisi | Islamic Theology

Scopus Subject Areas: 1210 - Din ve Teoloji | Religious Studies

Atf Bilgisi | Cite as: Sarıkaya, Berat. *Dinin Bireysel Tabiatı*. Ankara: FCR Yayın Ltd.-Eskiyei, 2026.

© Tüm hakları saklıdır | All rights reserved: FCR YAYIN LTD.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

Dinin Bireysel Tabiatı

Berat SARIKAYA

Ankara 2026

Yazar Hakkında | About the Author

Doç. Dr. Berat SARIKAYA

Bafra'da doğdu, ilk ve orta öğrenimini Erzurum'da tamamladı. Aynı yıllarda hafızlık yaptı. 1997 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde İmam-Hatip olarak göreve başladı. 2002 yılında Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde lisansını, 2008 yılında “İbn Teymiyye’de Tevhid Anlayışı” konulu tezle Yüksek Lisansını tamamladı. 2002-2004 yılları arasında Mehmet Nuri Yılmaz Eğitim Merkezinde ihtisas eğitimi aldı. 2004-2010 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı’nda öğretmen olarak görev yaptı. 2008 yılında Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelam Anabilim Dalında başladığı doktora eğitimini, “Genlere Müdahale-İlahi Kader İlişkisi ve Doğurduğu Bazı Teolojik Problemler” adlı teziyle tamamladı. 2020 yılında Doçent olup halen Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde Öğretim Üyesi olarak görev yapmakta olan yazar, evli ve iki çocuk babasıdır.

Doç. Dr. Berat SARIKAYA was born in Bafra and completed his primary and secondary education in Erzurum. During the same period, he memorized the Quran. In 1997, he began working as an Imam-Hatip within the Presidency of Religious Affairs. In 2002, he completed his bachelor’s degree at Ataturk University Faculty of Theology, and in 2008, he completed his master’s degree with a thesis titled “The Concept of Tawhid in Ibn Taymiyyah.” He received specialized training at the Mehmet Nuri Yılmaz Education Center between 2002 and 2004. He worked as a teacher at the Ministry of National Education between 2004 and 2010. He completed his doctoral studies at the Department of Theology at Ataturk University’s Faculty of Theology in 2008 with a thesis titled “The Relationship Between Genetic Intervention and Divine Destiny and Some Theological Problems It Raises.” The author, who became an associate professor in 2020 and currently serves as a faculty member at Gumushane University’s Faculty of Theology, is married and has two children.

Kitap Hakkında

Dinin Bireysel Tabiatı

İnsanoğlu yaratılışı gereği akıl, hürriyet ve irade sahibi bir varlık olmasına rağmen, tarihsel süreçte bu nitelikler çeşitli politik ve dini saikler sebebiyle işlevsizleştirilmiştir. İktidar mekanizmaları ve toplumsal alt birimler olan dini gruplar, bireyi sorgusuz sualsiz kitle hareketlerine eklemlenmeyi hedefleyerek şahsi iradeyi baskılamışlardır. Bu çalışma, İslam düşüncesi ekseninde bireyin konumunu yeniden tespit etmeyi ve dinin bireysel/şahsi mahiyetini analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Çalışma kapsamında öncelikle insanı insan kılan nitelikler ve bireyin toplum içindeki yeri, felsefi ve dini perspektifler üzerinden ele alınmaktadır. Batı literatüründeki birey ve bireycilik kavramlarının tarihsel gelişimi tahlil edilerek, modernleşme ve sekülerleşmenin bir sonucu olan benmerkezci “bireyselleşme” ile İslam’ın öngördüğü sorumluluk sahibi “şahsiyet” arasındaki farklar irdelenmektedir. İslam’ın temel kaynağı olan Ku’an’ın, öncelikle inançlı ve ahlaklı bireyleri inşa etmeyi, ardından bu bireylerden müteşekkil bir toplum kurmayı hedeflediği savunulmaktadır.

İslam öğretilerinde dini sorumluluk; iman, dua, takva ve ahiret hesabı gibi kavramlar çerçevesinde tamamen bireysel bir mahiyet arz eder. Hz. Âdem kıssasındaki “emanet” ve “halifelik” vurgusu, insana bahşedilen irade hürriyetinin ve şahsi mesuliyetin temel dayanağıdır. Çalışmanın son bölümünde, dini sorumluluğun toplumsal boyutları “ümme” ve “emr-i bi’l-maruf” ilkeleri üzerinden değerlendirilmekte; bireyin modern seküler dünya ile geleneksel baskıcı yapılar arasında sıkışmadan, kendi hür iradesiyle nasıl bir ahlaki şahsiyet inşa edebileceği tartışılmaktadır. Sonuç olarak İslam’ın, bireyi esas alan ve onda sarsılmaz bir sorumluluk bilinci tesis ederek toplumsal barışı hedefleyen bütüncül bir bakış açısı sunduğu ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kelâm; İslam Düşüncesi; İnsan; Birey ve Şahsiyet; Dini Sorumluluk

About the Book

The Individual Nature of Religion

Although human beings are created with reason, freedom, and will by nature, these attributes have been rendered dysfunctional under various political and religious motivations throughout history. Power mechanisms and religious groups, as social sub-units, have aimed to integrate the individual into mass movements without question, thereby suppressing personal will. This study aims to re-determine the position of the individual within the framework of Islamic thought and to analyze the individual/personal nature of religion.

Within the scope of the study, first, the qualities that make a human being and the place of the individual in society are discussed through philosophical and religious perspectives. By analyzing the historical development of the concepts of individual and individualism in Western literature, the differences between egocentric “individualization”—a result of modernization and secularization—and the responsible “personality” envisaged by Islam are examined. It is argued that the Qur’an, the fundamental source of Islam, aims primarily to build faithful and moral individuals, and subsequently to establish a society composed of these individuals.

In Islamic teaching, religious responsibility assumes a completely individual character within the framework of concepts such as faith, prayer, piety (taqwa), and accountability in the hereafter. The emphasis on “trust” (amanah) and “caliphate” (khalifa) in the story of Adam is the fundamental basis of the freedom of will and personal responsibility bestowed upon human beings. In the final part of the study, the social dimensions of religious responsibility are evaluated through the principles of “ummah” and “enjoining good and forbidding evil”; it is discussed how an individual can build a moral personality through their own free will without being squeezed between the modern secular world and traditional oppressive structures. In conclusion, it is revealed that Islam offers a holistic perspective that takes the individual as the basis and aims for social peace by establishing an unwavering sense of responsibility.

Keywords: Kalām; Islamic Thought; Human Being; Individual and Personality; Religious Responsibility

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	ix
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
VARLIK OLARAK İNSAN	5
1.1. Dinî ve Felsefî Düşünce de İnsan	5
1.2. Birey ve Bireycilik Düşüncesi	11
1.3. Bireycilik Düşüncesinin Tarihi Seyri	16
1.3.1. Hümanizm	17
1.3.2. Reformasyon	19
1.3.3. Aydınlanma	21
1.3.4. Varoluşçuluk (Egzistansiyalizm)	23
1.3.5. Modernleşme ve Sonuçları	27
1.3.5.1. Çoğulculuk	31
1.3.5.2. Sekülerleşme	34
1.3.5.2.1. Dinin Yaşandığı Yer: Dünya	37
1.3.5.3. Modernite ve Müslümanlar	40
1.4. Birey-Toplum Dikotomisi	42
İKİNCİ BÖLÜM	
İSLAM'DA İNSAN	53
2.1. İslam'da Dinin Bireyselliği/Şahsiliği	53
2.2. Dinsel Bireyselliğin Temel Enstrümanları	58
2.2.1. İnsan Doğası/Tabiatı: Fıtrat	59
2.2.2. İnsanın Bilişsel Kabiliyeti: Akıl	61
2.2.3. Tercih Potansiyeli: İrade/Özgürlük	66
2.2.4. Eylemlerin Sonucunu Üstlenme: Sorumluluk	73
2.2.5. Kişilik/Şahsiyet Sahibi Mü'min: Ben Bilinci	80
2.3. Dinsel Sorumluluğun Bireysel Tabiatı	83
2.3.1. Kalbî Bir Eylem: İman	84
2.3.2. Sorumluluk Endişesi/Bilinci Taşımak: Takvâ	87
2.3.3. Yaratıcı ile İletişim: Dua	89

2.3.4. Emre/Kurallara İtaatsizlik: Suç/Günah	91
2.3.5. Günahlardan Arınma: Tövbe	94
2.3.6. Yaratıcıya Dayanma: Tevekkül/Teslimiyet	97
2.4. Dinsel Sorumluluğun Toplumsal Tabiatı	99
2.4.1. Ümmet Anlayışı	99
2.4.2. Toplumsal Yapılar	103
2.4.2.1. Cemaat ve Tarikat Yapılanmaları	103
2.4.2.1.1. İşlevleri/Fonksiyonları	107
2.4.2.1.2. Riskleri	108
2.4.2.1.3. Yönelme Sebepleri	111
SONUÇ	117
KAYNAKÇA	123
DİZİN	131

ÖN SÖZ

Yaratılış itibariyle akıllı, hür ve irade sahibi olarak yaratılmış olan insanoğlunun, tarihin bazı dönemlerinde bu nitelikleri yok sayılmış, işlevsiz hale getirilmiştir. Kimi zaman politik sebeplerle kimi zaman dinî sebeplerle insanın iradesi ipotek altına alınmış, insan kitlenin dayattığı din ve dünya görüşünü sorgusuzca kabullenen bir varlık durumuna dönmüştür. Bu durum, iktidarı elinde bulunduranların her zaman işine gelen, onların işini kolaylaştıran bir yöntem olmuştur. Toplumun alt birimleri olarak tezahür eden dinî gruplar da benzer şekilde müntesiplerinin, kendi iradeleriyle değil, ait oldukları grupların iradeleriyle kitle-sel olarak hareket eden bireyler olmalarını istemişlerdir.

Geriye doğru tarihin seyrine baktığımızda, tarihin bazı dönemlerinde insanın kimliğini ortadan kaldıran ve insan iradesini ezen söz konusu yaklaşımlara karşı itirazların yükseldiğini görmemiz mümkündür. Söz konusu dönemlerde, insanı topluluk içerisinde iradesizce hareket eden bir varlık olmaktan çıkarıp ona bireyselliğini/kişiliğini kazandırma çabaları olmuştur.

İslam toplumları açısından da benzeri bir süreç yaşandığı söylenebilir. İslam dini, ilahî imtihana muhatap olan insanı eylemlerinden sorumlu bir varlık olarak kabul etmektedir. İslam, kişinin yapacağı iyi ya da kötü fiillerin sonucunun kendilerine ait olacağını belirtmiş, birçok konuda dinin bireysel/şahsî yönüne vurgu yapmıştır. Ancak bazı dönemlerde bireye yapılan bu vurgu, insan aleyhine bozulmuş, insan kalabalıklar içerisinde kaybolmuştur. Bu durum, kimi zaman yönetim anlayışından kimi zaman toplumun alt unsurları olan tarikat ve cemaat gibi dinî yapılardan kaynaklanmıştır. İlkinde “Allah adına yönetme”, ikincisinde ise, “liderin sorgulanamazlığı” iddiası İslam’ın bireye yaptığı vurguyu ikinci plana iten yaklaşımlar olmuştur.

Çalışmamızda öncelikle varlık olarak insana, onu insan kılan niteliklere ve bireyin toplum içerisindeki yerine temas edilerek dinin bireysel mi, toplumsal mı olduğu yönündeki tartışmalara yer verilecektir. Bu noktadan hareketle insana dair, dinlerin ve felsefî ideolojilerin yaklaşımları ele alınacak ve insanın tabiatına ilişkin nitelikleri anlaşılmasına çalışılacaktır. Daha sonra kavramsal olarak birey ve bu kavramın yerine kullanılan diğer kavramların tahlilleri yapılarak Batı’da birey ve bireycilik kavramlarının tarihi seyrine yer verilecektir. İlk bölümün sonunda ise, birey-toplum dikotomisi, toplumun bireye etkisi ve bireyin toplum içerisindeki yeri bakımından değerlendirilecektir. İkinci bölümde İslam’da insan ve dinin bireyselliği konusuna temas edilerek dinin bireysel/şahsî yönü İslam’ın temel unsurlarından hareketle açıklanacaktır. Bu bölümde ayrıca dinî sorumluluğun bireysel mahiyetine, iman, dua, takvâ, suç, ceza, hesap vb. kavramlar çerçevesinde yer verilecektir. Çalışmamızda son olarak dinî sorumluluğun toplumsal mahiyetine, “ümme” anlayışı ve “emr-i bi’l-maruf nehy-i ani’l-münker” ilkesinden hareketle değinilecek, toplumsal dinî yapılar, bu yapıların işlevleri, riskleri, bu tarz yapılanmalara yönelme sebepleri ve onların birey üzerindeki etkileri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Bu çalışmayla hedeflediğimiz amaç, İslamî açıdan bireyin konumunu tespit etmektir. İnsanı diğer varlıklardan ayıran ve insanı insan yapan en önemli nitelik, İslam’ın kendisine tanıdığı hür iradeyle ahlakî eylemler ortaya koyabilmesini mümkün kılan akıl ve sorumluluk duygusudur. Kur’an, öncelikle inançlı, şahsiyetli ve ahlaklı bireyleri inşa etmeyi amaçlamış, sonrasında ise şahsiyet sahibi bireylerin oluşturduğu bir toplum oluşturmayı hedeflemiştir. Kur’an’ın beyan ettiği bu hedef, doğru anlaşılmasın, birey ihmal edilerek tepeden inme bir yöntemle toplumu inşa etme gayretinde olan yönetimlerin de kitle hareketlerinin de başarısız olması kaçınılmazdır.

Kur'an'ın ortaya koyduğu bu hedeften hareketle, toplum içerisinde yaşayan ferdin, kendisine yüklenen sorumluluk bilincinin farkında olması ve kendisinden beklenen şahsiyeti inşa etmesini sağlayacak temel unsurları ele alacağız. Böylece Rab-bine ve O'nun emirlerine karşı görevlerinin farkında, toplumun dayattığı değerlere körü körüne bağlanmayan, ancak toplumsal görevlerinin de bilincinde olan, toplumun diğer fertleriyle ilişkilerinde ahlakî davranışlar sergileyen bir şahsiyet modelinin nasıl olması gerektiğini, İslam'ın bireye yüklediği görevlerden ve İslam'ın temel ilkelerinden hareketle ortaya koymaya çalışacağız.

Berat SARIKAYA
Gümüşhane 2020

